

CO PÍŠÍ JINDE

Bohatí bohatnou, chudí chudnou, čím dál víc spotřebujeme a ekonomie už dávno neodpovídá tomu, v čem žijeme. Diagnóza současného světa od **Nadi Johanisové** z brněnské Masarykovy univerzity není optimistická. Za pravdu jí ale dává třeba povstání studentů na Harvardu. Rozhovor uveřejnily Hospodářské noviny pod názvem **Ekonomie je opium lidstva** (redaktorka Tereza Hromádková).

Působíte na brněnské katedře environmentálních studií. Co se tam studenti vlastně učí?

Je to obor, který v roce 1998 zakládala část pedagogů z katedry sociologie. Byl mezi nimi třeba Jan Keller nebo paní profesorka Hana Librová. Právě ona řekla, že humanitní environmentalisté se snaží o odborný přístup a nadhled, zároveň si ale přiznávají, že jsme na straně motýlů.

Taková angažovaná věda se mi líbila, protože jasně říká, kde stojí a o co jí jde, zatímco třeba klasická ekonomie se nechlubí tím, že jedním z jejích cílů je zvyšovat výrobu a spotřebu. My se otevřeně hlásíme k tomu, že je pro nás důležité zachování přírody. Na rozdíl od přírodovědeckých oborů vychází ale humanitní environmentalistika z toho, že problém není v přírodě, ale v lidech. Zabýváme se třeba etikou ve vztahu k přírodě nebo tím, jak může přírodu ovlivnit životní styl. Já učím ekonomickou ekologii, která zkoumá dopady současného ekonomického systému na životní prostředí a hledá alternativy.

Jste zastáncem myšlenky nulového ekonomického růstu. Proč bychom se o něj měli snažit?

Třeba proto, že výroba nemůže růst exponenciálně donekonečna. Představa věčného růstu je jen jednou z problematičtějších idejí ekonomické teorie, která stojí na spoustě dávno neplatných předpokladů. Třeba pracuje s modelem ideálně konkurenčního trhu, kde má každý účastník dokonalý přehled o tom, co se tam děje a kde nevznikají žádné nežádoucí externality, jako je ničení přírody nebo zánik pracovních míst v určitém regionu. Tahle teorie se

v hlavách politiků mění na jednoduché poučky a s jejich pomocí se přizpůsobuje svět neoliberálnímu, značně zjednodušenému modelu reality.

Jsme třeba vyzýváni k mobilitě, tedy přesunu za prací, když trh zavelí, a kritizuje se, že Češi toho nejsou schopni a chtějí se starat o své zahrádky nebo zůstat blízko příbuzných. A to je podle neoliberálního modelu chyba, protože předpokládá, že pracovní síla je ihned volná. Stejně tak, že přírodní zdroje jsou neustále k dispozici. Určitým mocenským strukturám tento způsob uvažování velmi vyhovuje a podporují ho formou nejrůznějších think-tanků. Nadnárodní globální firmy sice chtějí, aby se trh co nejméně reguloval, ale přitom ho jako nejsilnější hráči samy deformují. S tím souvisí i to, že bohatí jsou stále bohatší a chudí pořád víc chudnou.

Zastánci ekonomického růstu ale často argumentují právě tím, že když bohatí bohatnou, chudí také.

O teorii skapávání mluvil už v 18. století David Hume. Když se toho víc vyrobí, víc se toho prodá, stát má víc daní, lidé mají práci, mohou si dovolit víc statků... To je skutečně koloběh, který za určitých podmínek může fungovat. Někteří autoři tvrdí, že v době Adama Smitha tomu tak bylo, protože existovali jen malí výrobci, nikdo nemohl ovlivňovat ceny a spotřebitelé měli vůči firmám větší moc. To už ale dneska neplatí, a když se podíváte za posledních 20 let na průměrnou reálnou mzdu v Americe nebo ve Velké Británii, tak pořád klesá. Navíc i v 18. a 19. století produkovala ekonomika nežádoucí externality, stačí si přečíst třeba práce Johna Ruskina, který si všiml tehdejší otřesné chudoby a dopadů na přírodu. Tvrdil, že oběti systému se vytrácejí do zadních uliček a že je jejich osud psán neviditelným inkoustem. Dneska se sice o externalitách mluví a píše daleko víc, ale ideologie ekonomického růstu je pořád vnímána jako jediná možná. A co mě nejvíc děsí: nenápadně proniká do našeho každodenního života, takže jsme třeba nuceni ke stále větší spotřebě, aby se celý ten mechanismus udržel v chodu.

Ale když se za stávajícího systému začne radikálně méně spotřebovávat, lidé přijdou o práci, a to nejen v Evropě, ale třeba i v zemích třetího světa.

Jenže zvyšování spotřeby tam má dalekosáhlé negativní ekologicko-sociální důsledky. Já jsem byla třeba loni v září v Indii a tam jsem viděla, jak v praxi vypadá tzv. posouvání zdrojové hranice. V indickém státě Odiša těžbařské firmy zabírají čím dál tím víc půdy, aby se dostaly k hliníku a uhlí. Obyvatelé už nemají kam jít a stahují se do lesů, takže 20 procent Indie je kontrolováno maolistickými partyzány. Mumbaj tvoří z 80 procent slamy. Část lidí, kteří v nich žijí, vytlačila těžba nebo nové přehrady. Staví se, aby byl dostatek energie na výrobu. Ten náš stroj se zkrátka zakusuje čím dál tím hlouběji do těch posledních oblastí, kde je co vytěžit. Například ropa se dobývá kdesi v pralesích Ekvádoru či Peru, na protesty Indiánů se nehledí.

To je jedna rovina, na níž by se dalo odpovědět. Druhá se týká toho, že zisk, který se v zemích třetího světa generuje, tam nezůstává. Já bych ale zase nechtěla demonizovat nadnárodní korporace, protože na ně akcionáři vyvíjejí tlak, aby vydělávaly pořád víc, a když jim stoupají v jedné zemi náklady, je přesun do jiné části světa s méně přísnými zaměstnaneckými standardy logický. Proč se tyto standardy ale neurčují celosvětově? Vždyť Světová obchodní organizace by mohla například stanovit minimální mzdy. Do toho se jí ale kupodivu moc nechce.

Když byla řeč o docházejících fosilních palivech, třeba o ropě se říká už od začátku 20. století, že během dvaceti let dojde, a přitom se pořád těží.

Ano, ale zdražuje se, její cena je mnohonásobně vyšší, než byla před deseti, pěti lety. Její globální spotřeba se teď drží na stejné úrovni nebo dokonce už klesá, takže se jí nevyrábí stále víc, ale míň a tím pádem je dražší. Někteří autoři, jako třeba irský ekonom Richard Douthwaite, předpovídají, že cena ropy bude v budoucnu značně kolísat a tím se destabilizuje mimo jiné trh potravin, protože ty jsou na ceně ropy jed-

noznačně závislé. Ropa se sice pořád těží, ale je to energeticky i finančně stále nákladnější a dřív nebo později se to nejspíš přestane vyplácet.

Mluvíme-li o negativěch ekonomiky založené na růstu, je nějaký recept na to, jak z ní vystoupit?

To je složité. Ono totiž zatím vůbec není jasné, jak přejít z růstové na nerůstovou ekonomiku. Někou dobu sice už funguje evropské hnutí Degrowth, ale zatím se alternativy teprve hledají.

Většina mocných bohužel zůstává v kleci neoliberálního ekonomického myšlení, i když panuje třeba čím dál tím větší deziluze z bankovního systému, který je důležitým motorem ekonomického růstu. Banky totiž tvoří peníze z ničeho, když vklady svých klientů ukládají jen částečně a většinu z nich zase půjčují na úrok dál. Poté, co je takto půjčka využita na nákup zboží nebo služeb, vrací se zpátky do bankovního systému jako vklad. Z něho je zase něco málo uloženo do rezerv a zbytek se opět stává půjčkou, a tak pořád dokola. Díky tomuto systému frakčního bankovníctví není jasné, jaké množství peněz je právě v oběhu.

Tento systém je velmi nestabilní a funguje jen do té doby, dokud klienti splácejí a zároveň si stále více půjčují, aby vykompenzovali peníze, které bankám vracejí v podobě úroků. V případě firem tak vzniká tlak na jejich ekonomický růst, protože ve chvíli, kdy budou stagnovat, nebudou schopny splácet své dluhy. Tím pádem se zadluží banky a nakonec se zadluží státy. Pokud by si ale klienti, firmy či státy přestali půjčovat, bude najednou v oběhu příliš málo peněz, protože ty vznikají jako dluh. Bude hrozit krach. Tlak na dluh i na růst je tedy systémový.

Jak z tohoto kruhu podle vás ven?

Napřed si musíme vůbec přiznat, že takové fungování bankovního sektoru je problém. Zatím to spíš intuitivně cítí například hnutí Occupy Wall Street, i když neví, v čem přesně to vězí. Na otázku, jak nerůst, a přitom nekrachnout, ale žádná jednoduchá odpověď není. Například Nicolas Sarkozy nedávno prohlásil, že zdaní 0,1 procent finanční transakce a že za to získá jednu miliardu eur. O této tzv. Tobinově dani už mluví alternativní ekonomové

40 let. V důsledku krize se ale teprve teď začíná uvažovat o jejím zavedení na politické úrovni. Jenže je to v globálně propojené ekonomice těžké. Tobinovu daň Británie odmítla, protože 75 procent všech evropských finančních transakcí se dělá v londýnské City a oni se báli, že když je zdaní, přesune se obchodování jinač. Ten systém je prostě velmi citlivý. Já si ale myslím, že když se změní ideologie, nástroje se najdou. Třeba v oblasti finančního sektoru už některé existují.

Které to jsou?

Například ve Švédsku je to banka JAK Medlemsbank, která nabízí svým stádatelům možnost ukládat si peníze sice bezúročně, ale zároveň si je po určité době spoření bezúročně půjčit. Klienti této banky jsou zároveň jejími členy – družstevníky. Platí členské příspěvky a řízení banky probíhá formou jeden člen – jeden hlas. Nebo v Itálii existuje Banca etica vlastněná městy. Hlavním cílem těchto finančních institucí je tedy služba, nikoliv generování zisku, jako tomu je v případě bank, které jsou akciovými společnostmi. I proto si myslím, že družstva jako typ organizace jsou pro nerůstovou ekonomiku lepší než akciová společnost nebo společnost s ručením omezeným.

Nemusí se přitom jednat jenom o finanční instituce. Mohou to být různé subjekty, jejichž cílem není zisk, ale sociální nebo ekologický přínos. Navštívila jsem jich několik v Británii, kde jsou takových organizací, sociálních podniků tisíce. Patří tam třeba hnutí komunitních pozemkových spolků skupujících kolektivně půdu, na níž pak staví domy a ty majitelům poskytují k dlouhodobému užívání, ale nikoliv k odkupu. Půda tak zůstává majetkem komunity. Ceny takových domů nejsou tak vysoké jako běžně prodávané nemovitosti a místní lidé si je mohou dovolit.

Budou ale podobné instituce někdy fungovat v masovém měřítku?

To nevím. Ale zrovna my v Česku máme na co navazovat, tady fungovalo za první republiky velké množství družstev. Třeba skladištní družstva sloužila zemědělcům v dobách, kdy chtěli své zásoby uskladnit a prodat na trhu, až budou výhodnější ceny. Bohužel později byl tento princip znehodnocen, a když se řekne

„družstvo“, všichni se leknou komunismu. Přitom jeden z našich největších propagátorů družstev Ladislav Feierabend byl komunisty později perzekuován. Tím chci jenom ukázat, že formy vlastnictví mohou být různé. Kdyby všechno vlastnil stát, bylo by to hrozné, a když se to nechá jen volnému trhu, je to také hrozné. Ale mezi tím je spousta nejrůznějších forem vlastnictví – obecní, neziskové, družstevní – které jsou u nás zatím zakrnělé.

Jakým způsobem by se daly oživit?

Já vidím budoucnost v obcích, které u nás mají třeba v porovnání s Velkou Británií široké pravomoci. Jenom si to zatím neuvědomují. U nás mohou vlastnit les, hospodu, nemovitosti a přes ně ovlivňovat místní hospodářství. Třeba Trust pro ekonomiku a společnost, jehož jsem členkou, před dvěma lety zjišťoval, jak si obce zvládají zajistit energetické zdroje. Protože to je ideál, když si obec topí vlastním dřevem ve vlastních kotlích a není závislá na Putinovi a trubce z Ruska. Navíc může upravit cenu energie pro sociálně slabší občany a zaměstnat místní lidi. Z toho výzkumu vyšlo najevo, že podobných výtopen jsou u nás řádově pouze desítky. Obce brzdí třeba to, že nevědí, jakou nastavit cenu, protože se od nich čeká nezisková cena energie. V tom případě mají ale obavu o návratnost investice. Možná by tedy stačilo, kdyby mohly využít služby nějakého poradenského centra.

Přesto si myslím, že právě vlastní výroba energie má na úrovni obcí budoucnost. Energetická soběstačnost bude čím dál tím víc důležitá. Obce u nás ale zatím takhle neuvažují. To třeba v Británii vyšel asi před pěti lety zákon, který ukládá obcím, aby podporovaly místní ekonomiku, vymýšlely, jak zajistit odbyt od místních pro místní.

Jedna z cest k lokální ekonomice by mohla vést přes jídlo. V poslední době o něm už i většinová společnost hodně uvažuje, odkud se dováží, jakou má chuť... A díky tomu se více zajímají o návrat k lokálnímu zemědělství.

Podobně to začínalo i v Británii, kde vzniklo hnutí Local Food, tedy jídlo zblízka. Já jsem byla před pár lety na konferenci, kterou pořádala londýnská radnice, a mluvilo se tam o tom, jak

by mohl být Londýn potravinově více soběstačný. Jedna paní na ní vystoupila s poznámkou, že se bojí, že přísun potravin začne slábnout a ona ve velkoměstě umře hladu. Podobné obavy dnes mezi lidmi panují, protože cítíme, že se nacházíme na určitém přelomu.

S tím souvisí třeba popularita mayského proroctví. Já si nemyslím, že bude konec světa, ale že je to odraz toho, že jsou velké změny a bojíme se nestability. Proto začínáme uvažovat o pojmech, jako je potravinová bezpečnost. Návrat k potravinové soběstačnosti, kterou Světová zdravotnická organizace definovala jako přístup k zdravému a finančně dostupnému jídlu, ale není jednoduchý. Protože začít něco pěstovat, když nevíte jak, a když zanikl zpracovatelský průmysl, je dost těžké.

Tohle spousta lidí tuší, ale zatím asi nevyvíjejí dostatečný tlak na vlády, aby udělaly z potravinové nebo energetické bezpečnosti svou prioritu.

Těžko říct, jak to bude trvat dlouho. Já si myslím, že lidé jsou pořád ještě v zajetí ekonomie, která působí jako opium lidstva, jak říkal Marx o náboženství. Nikdo tomu moc nerozumí, podobně jako kdysi latině, je v tom hodně matematiky... Já bych si třeba přála, aby právě studenti ekonomie začali přemýšlet jinak a začali hledat nerůstové modely. Proto mě potěšilo, když studenti profesora Grega Mankiwa na Harvardově univerzitě povstali a odmítli se učit o ekonomických modelech, protože neodpovídají realitě. Takže ono se toho děje pod povrchem dost, i když do masových médií se něco dostane jen občas, u nás prostřednictvím ekonoma Tomáše Sedláčka.

NAĎA JOHANISOVÁ
(* 1956)

VYSTUDOVALA PŘÍRODOVĚDECKOU FAKULTU UK, POTÉ PRACOVALA JAKO HYDROBIOLOŽKA V JIHOČESKÉM CENTRU AKADEMIE VĚD, PO ROCE 1989 SPOLUZALOŽILA A VEDLA NEZISKOVOU ORGANIZACI ROSA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH, ZAMĚŘENOU NA EKOLOGICKOU VÝCHOVU A OSVĚTU V OBLASTI OCHRANY PŘÍRODY. EKOLOGICKOU VÝCHOVU VYUČOVALA TAKÉ NA PEDAGOGICKÉ FAKULTĚ JIHOČESKÉ UNIVERZITY. POSTUPNĚ SE ZAČALA ZAJÍMAT O SKRYTÉ PŘEDPOKLADY MAINSTREAMOVÉ EKONOMIE A O POZITIVNÍ EKONOMICKÉ ALTERNATIVY. DNES PŘEDNÁŠÍ EKOLOGICKOU EKONOMII NA KATEDŘE ENVIRONMENTÁLNÍCH STUDIÍ FAKULTY SOCIÁLNÍCH

STUDIÍ MU V BRNĚ, JE ČLENKOU TRUSTU PRO EKONOMIKU A SPOLEČNOST A SPOLUPRACUJE S ČASOPISEM SEDMÁ GENERACE. DO ČEŠTINY PŘELOŽILA MALÉ JE MILÉ E. F. SCHUMACHERA (2000) A ZEMĚDĚLSKÉ DRUŽSTEVNICTVÍ V ČESKOSLOVENSKU DO ROKU 1952 L. FEIERABEN-DA (2007). V ROCE 2008 JÍ VYŠLA KNÍŽKA, KDE PENÍŽE JSOU SLUŽEBNÍKEM, NIKOLIV PÁNEM.

[HROMÁDKOVÁ, Tereza. *Ekonomie je opium lidstva*. Hospodářské noviny, magazín Víkend č. 6, 10. 2. 2012, dostupné též z WWW: <[http://hn.ihned.cz/?p=500000_d&article\[id\]=54672010](http://hn.ihned.cz/?p=500000_d&article[id]=54672010)>]

Nejen brněnská veřejnost se dočkala znovuoživení funkcionalistického klenotu. Architekt **Zdeněk Lukeš** reflektuje v článku nazvaném **To skvělé (meziválečné) Brno** nejen tuto událost, ale připomíná i další významné stavby moderní architektury.

Konečně, po létech tahanic a sporů, se dočkáme: v Brně se dokončuje náročná rekonstrukce jedné z nejvýznamnějších světových staveb moderní éry – vily Tugendhat, kterou navrhl na přelomu dvacátých a třicátých let německý architekt Ludwig Mies van der Rohe (1886–1969). To, že taková zcela mimořádná stavba (zapsaná na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO) vznikla právě v Brně, není ale náhoda.

Ring podle vídeňského střihu

Už ve druhé polovině devatenáctého století moravská metropole zbohatla a stala se významným hospodářským i kulturním centrem. Měla výhodnou polohu mezi Prahou a Vídní a vlivy z obou center se na brněnské architektuře výrazně projeví. Po vzoru obou metropolí stavěla honosné paláce a kostely v pásu zbouraných městských hradeb. Brněnský „Ring“ byl sice komornější, než ten vídeňský, ale obohatili ho stejní architekti: Theofil Hansen, August Siccard von Siccardsburg, Eduard van der Nüll, Heinrich Ferstel, Ferdinand Fellner a Hermann Helmer.

Po období historismu přišla éra secese a moderny a v Brně se opět sešly osobnosti vídeňské i pražské scény. Z žáků fenomenálního Otto Wagnera z vídeňské umělecké akademie tam zanechali stopy krmovský rodák Leopold Bauer, autor několika vil a především Reissigova rodinného domu, označovaného jako převratná stavba architektonické moderny. Dům nemocenské pokladny navrhli další wagneriáni Hubert a Franz Gessnerové, rodáci z Valašských Klobouk. V podobném stylu projektovali i Bohumír F. A. Čermák nebo Jan Mráček. V Brně působil i Dušan Jurkovič, který si tam postavil vzhledem téměř pohádkový dům, nedávno otevřený veřejnosti. Dva slavní brněnští rodáci kupodivu tak výrazné stopy nezanechali – Adolf Loos projektoval jen interiér Bauerova zámečku (dnes v areálu výstaviště), z části dochovaný. Zakladatel české moderní architektury Jan Kotěra v rodném městě žádnou budovu nepostavil, zato jeho žák Josef Gočár navrhl v Brně jedno ze svých vrcholných děl ve stylu moderny – Jarůškův dům.

Centrum moderní architektury

Skvělá byla meziválečná brněnská scéna. Zasluhou osobností, jako byli Kotěra, Bohuslav Fuchs, dále Ernst Wiesner, Jindřich Kumpošt, Jan Víšek, Josef Polášek, Sigmund Kerekes, Heinrich Blum, Otto Eisler, Jiří Kroha, Emil Králík, Mojmír Kyselka, Eduard Žáček, Oscar Skrabal, Josef Kranz, Bedřich Rozehnal a mnozí další, se v moravské metropoli již v polovině dvacátých let prosadila avantgardní konstruktivistická a funkcionalistická architektura.

Josef Kranz – kino Avia

Vznikla tu nová škola při Vysokém učením technickém, fungovala i německá technika. Zásadní byl rok 1928: k desátému výročí vzniku Československé republiky bylo otevřeno velkoryse na-

vržené výstaviště s pavilony od Brňanů Fuchse, Králíka, Čermáka nebo Krohy, ale i významných pražských projektantů Kamila Roškota, Josefa Gočára, Pavla Janáka, Josefa Havlíčka nebo Oldřicha Starého. Ústřední pavilon Kotěrova žáka Josefa Kalouse a konstruktéra Jaroslava Valenty s parabolickými nosníky je dodnes epochální stavbou. V rámci Výstavy soudobé kultury vznikla i minikolonie rodinných domků, zvaná Nový dům. Inspirací byla o rok starší výstavní kolonie ve Stuttgartu se stavbami Le Corbusiera, Ludwiga Miese, Waltera Gropia a dalších.

V Brně ovšem vyrostly další moderní stavby všeho druhu: vily, činžovní a družstevní domy, administrativní budovy, bankovní paláce, lázně, školy, biografy, kavárny, obchodní domy, kostely, ba i snad nejkrásnější moderní krematorium na našem území od Ernsta Wiesnera. Prudce se rozvíjející město, v němž se uplatňovali stejnou měrou umělci české, německé i židovské národnosti, bylo vůči avantgardním tendencím velmi tolerantní. Vilu pro Fritze Löw-Beera (bratrance Grete Tugendhatové) pak v polovině třicátých let navrhli vídeňští architekti Norbert Schlesinger a Rudolf Baumfeld (dům je trochu neprávem málo známý).

Zbořit a litovat

Vzhledem k uvedeným skutečnostem proto asi nepřekvapí, že bohatá a moderní architektura nakloněná rodina Fritze a Grety Tugendhatových oslovila tehdy již renomovaného architekta-perfekcionista Miese. Ten měl za sebou vizionářskou studii skleněného mrakodrapu (1922), projekty několika velkoryse navržených rodinných domů a právě dokončoval návrh německého pavilonu na světové výstavě v Barceloně 1929. S ním měl problémy – velmi konzervativní Španělé podobnou architekturu odmítali a dům po výstavě zbořili, teprve v roce 1986 vznikla na původním místě replika Miesovy stavby, která je dnes – samozřejmě vedle Gaudího prací – jednou z nejnavštěvovanějších atrakcí katalánské metropole.

Víc je nuda

Nás může těšit, že máme v Brně Miesův originál. Ludwig Mies byl ve třicátých letech ředitelem školy Bauhaus,

po nástupu nacistů odjel do USA, kde pak působil. K jeho slavným poválečným realizacím patří mrakodrap Seagram v New Yorku, kampus Illinoiského technologického institutu a domy na Lake Shore Drive v Chicagu nebo Muzeum moderního umění v Západním Berlíně. Mies zůstal celý život věrný minimalismu, jeho stavby, bytová zařízení a detaily však každého nadchnou precizností a důmyslností. Kdysi se postmodernisté snažili shodit jeho slavné rčení „Less is more“, tedy „Méně je více“, když ho pozměnili na „Less is bore“ – „Méně je nuda“. O tom, jak se mýlili, se budete moci sami přesvědčit na vlastní oči v rekonstruované vile Tugendhat.

[LUKEŠ, Zdeněk. *To skvělé (meziválečné) Brno*. Lidové noviny; 4. 2. 2012, Foto © archiv autora a ČTK. Dostupné též na WWW: <http://neviditelnypes.lidovky.cz/architektura-to-skvele-mezivalecne-brno-fdh-/p_architekt.asp?c=A120206_213909_p_architekt_wag>]

Maskována marketingovými slogany o „nulové toleranci“ a „kvalitě života“ pomohla **teorie rozbitých oken** výrazně snížit pouliční násilí a zločinnost. Článek k úmrtí jejího autora – amerického politologa a sociologa Jamese Q. Wilsona napsal novinář **Jaroslav Veis**. V pátek 2. března zemřel v Bostonu ve věku 80 let James Q. Wilson – americký politolog, sociolog, odborník na veřejnou správu, kriminolog a konzervativní myslitel, jemuž se poštěstilo co málokomu: napsal článek, který posunul schopnost Ameriky a podle mnohých i světa účinněji se bránit rostoucí kriminalitě ve městech. Shodou okolností vyšel onen článek, jehož spoluautorem byl kriminolog George L. Kelling, v březnu 1982 v bostonském měsíčníku *Atlantic Monthly* pod titulkem *Rozbitá okna* (*Broken Windows*), tedy přesně před třiceti lety. Nadtitulek *Policie a bezpečnost v nejbližším okolí* naznačoval, k čemu metafóra (Kelling autorství později slavného přirovnání vždy přiznával Willsonovi), odkazovala: že totiž míra zločinnosti velice blízce souvisí se stavem prostředí. Čím víc se povaluje po ulicích odpadu, čím víc stěn pokrývají graffiti a čím víc je kolem dokola rozbitých oken, která nikdo nezasklí, tím pravděpodobnější je, že se v takovém prostře-

dí bude krást, přepadat, loupit, tím víc tam pokvete obchod s drogami a tím víc se tam bude zabíjet.

„Tak jako dnes lékaři dobře vědí, že důležité je nejen léčit choroby, ale také pečovat o zdraví, měli by policisté – a také my ostatní – chápat, jak důležité je dbát o to, abychom žili v prostředí, kde nebudou rozbitá okna,“ zní poslední věta textu, který dal jméno škole prevence kriminality a obrany před jejím nárůstem, již se začalo říkat *teorie rozbitých oken*.

Zimbardův starší experiment

Willson s Kellingem připomněli, čeho si všimli už dříve sociální psychologové i policisté: že pokud rozbité okno zůstane nezaskleno, brzy budou prázdná i další. Nejde o to, že by okolí bylo obydleno rozbíječi oken. Dlouho nezasklené okno je jen signálem pro všechny, že se tu okna rozbíjet smějí nebo že je to v daném prostředí sociální normou. Autoři připomněli experiment slavného psychologa Phillipa Zimbarda z roku 1969 (předcházel Zimbardovu známému vězeňskému experimentu). Psycholog umístil dvě auta s odstraněnými značkami a otevřenou kapotou na různých místech – jedno v zanedbaném Bronxu, druhé na pořádané ulici v kalifornském Palo Altu. V Bronxu zaútočili na auto první vandalové po deseti minutách a během čtyřiaadvaceti hodin bylo auto obrané na kost. Většina z nich byli dobře oblečení běloši. V Palo Altu vydrželo auto týden netknuté. Teprve když je Zimbardo potloukl kladivem, přidali se v řádu hodin další – opět pořádaně vyhlížející běloši.

Z Bostonu do New Yorku

Teorie rozbitých oken se začala v reálném světě poprvé uplatňovat tam, kde vznikla a byla publikována – v Bostonu. Prosazovat ji začal policista William J. Bratton, který v té době šéfoval tamní dopravní policii. Protože se znal s Kellingem, rozhodl se zařadit prvky péče o prostředí a zasahování proti zdánlivě nepatrným prohřeškům do policejní strategie svého odboru a statistika kriminality brzy klesla o 27 procent. Neméně dobře se mu dařilo, když v roce 1990 krátce vedl dopravní policii v New Yorku.

Výsledky byly tak zřetelné, že si jejich potenciálu i práce Willsona s Kellingem

všiml i newyorský státní návladní Rudy Guiliani, který v té době začal usilovat o křeslo starosty. Jednou z prvních věcí, jež Giuliani po svém zvolení udělal, bylo že Brattona jmenoval šéfem policie New Yorku. Teorie rozbitých oken tak dvanáct let po svém vzniku mohla být podrobena té nejtěžší zkoušce: snížit kriminalitu v nejsledovanějším a svým způsobem nejdůležitějším městě světa. Úvahy původně teoretické, uskutečňované vzdělaným a otevřeným policistou a zaštitěným odvážným a tvrdým politikem, pronikaly do světa pod dvěma marketingovými slogany, které žijí dodnes a přenesly se do celé řady dalších míst Ameriky i zeměkoule: „nulová tolerance“ a „kvalita života“.

Bratton vydržel v čele newyorské policie pouhé dva roky. Odešel poté, co byl obviněn ze zneužití svého postavení; není však málo těch, kdo soudili, že důvodem bylo starostovo ego, které těžko snášelo někoho, kdy by mohl zastínit jeho slávu vítěze nad pouliční a násilnou kriminalitou. Metody důsledného zasahování proti drobným prohřeškům totiž fungovaly, počínaje každodenním pulírováním vozů metra od grafiti, přes zásahy proti nechtěným umyvacům oken aut stojících na křižovatkách až k nesmlouvavému boji proti drogám. Počet násilných trestných činů klesl na polovinu, počet vražd o 70 procent. Giuliani se tak nakonec stal slavným vítězem nad newyorským zločinem a Bratton (po několika letech strávených v soukromém sektoru) šéfem policie v Los Angeles (2002–2009).

Každá teorie má své odpůrce
Zpochybňování je pochopitelně vystavena i Willsonova-Kellingova teorie rozbitých oken. Tak například autoři bestselleru *Freakonomics* Steven D. Lewitt a Stephen J. Dubner považují za prvotní příčinu poklesu kriminality v půli 90. let minulého století legalizaci potrať ze 70. let, která prudce snížila počet mladistvých delikventů z problematických prostředí. Jiní autoři soudí, že pokles kriminality mnohem víc souvisí s vývojem drogové scény, zejména pak s náhlým poklesem cen cracku a jiní zase, že ač péče o rozbitá okna je důležitá, role policie s tím ani tak ne-

souvisí a že významnou roli hrají přes veškerý pokrok, kterého Spojené státy dosáhly, rasové problémy.

Problematická však je i její aplikace v rámci rozličných národních stereotypů. Zkusme si to ostatně představit na příkladu Prahy: město jako celek i jednotlivé městské části žádnou strategii postavenou na teorii rozbitých oken nemají a okolí popelnic, obvykle poseté papíry, petlahvemi a tím, co se do nich nevešlo napovídá, že nic takového neleží na srdci ani obyvatelům města. Všechny spojuje nanejvýš představa, že nejlepší by bylo veškeré „nepřízpůsobivé“ odsunout někam za město. To, že by podobné úvahy, s nimiž přišel před třiceti lety Willson s Kellingem, mohl uskutečnit kvalitní policista a zaštitit moudrý politik je jen iluzí – zato výběrové řízení na reklamní kampaň se slogany „nulová tolerance“ a „kvalita života“ umí vypsat každá radnice.

[Lidové noviny, 6. března 2012, dostupné též z WWW: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jaroslav-veis.php?itemid=1582>>]

-tb-

TISKOVÉ ZPRÁVY

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Novela zákona o veřejných zakázkách je již ve Sbírce zákonů

Ve Sbírce zákonů pod číslem 55/2012 byla publikována novela zákona č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, kterou 31. 1. 2012 schválila Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR ve sněmovní verzi.

Změny zpřísňují celý proces zadávacího řízení a přispívají tak významnou měrou k transparentnosti vynakládání veřejných prostředků v této oblasti. Klíčovým krokem v tomto směru je zejména snížení limitů pro veřejné zakázky, které jsou určující pro stanovení povinnosti zadavatele postupovat podle tohoto zákona. Do oblastí úpra-

vy kvalifikačních předpokladů zasahuje změna v prokazování ekonomické a finanční kvalifikace; ekonomická kvalifikace bude nahrazena prohlášením dodavatele o ekonomické a finanční způsobilosti plnit veřejnou zakázku. Dále k prokázání technické kvalifikace nebude moci zadavatel požadovat certifikáty ISO. Z dalších změn je to pak zdvojnásobení sankcí ukládaných ÚOHS a skutečnost, že novela výslovně zmiňuje, že zadavatel je povinen poskytovat informace podle zákona o svobodném přístupu k informacím.

Novela je účinná od 1. 4. 2012.

Novela zákona o veřejných zakázkách přináší následující významné změny:

- Snížení hranice pro postup podle tohoto zákona; zadavatelé budou povinni zadávat veřejné zakázky na dodávky a služby dosahující předpokládané

hodnoty 1 mil. Kč bez DPH a více a veřejné zakázky na stavební práce dosahující předpokládané hodnoty 3 mil. Kč a více.

- Rozšíření působnosti zákona na více subjektů prostřednictvím úpravy definice dotovaného zadavatele. Za zadavatele bude nově považován každý, kdo obdrží více než 50 procent prostředků na zakázku z veřejných zdrojů.
- Zákon zavádí kategorii „významná veřejná zakázka“. V případě státu se bude jednat o veřejné zakázky dosahující předpokládané hodnoty nejméně 300 mil. Kč bez DPH, v případě samospráv (kraje, obce) 50 mil. Kč. Tyto zakázky bude vždy schvalovat u státu vláda, u samospráv zastupitelstvo, zavádí se u nich i delší lhůty pro podání nabídek.
- Dojde ke zpřísnění podmínek pro zadávání zakázek na stavební práce. MMR ČR bude vyhláškou sta-

novovat u zakázek na stavební práce podrobnosti zadávací dokumentace, výkazu výměr, soupisu stavebních prací a obchodní podmínky.

- Zadavatel musí zrušit zadávací řízení, pokud by měl hodnotit méně než dvě nabídky.
- U všech zakázek (kromě zjednodušeného podlimitního řízení a jednacích řízení) bude zadavatel povinně 30 dní předem odesílat k uveřejnění předběžné oznámení, které bude obsahovat i zdůvodnění nutnosti realizace zakázky.
- Zavádí se pojem „osoba se zvláštní způsobilostí“. Tato osoba bude zaměstnancem veřejného zadavatele s povinností absolvovat vzdělávací program MMR, která se bude vyjadřovat k zadávací dokumentaci a dále se stane povinným členem hodnotících komisí. U nadlimitních veřejných zakázek na stavební práce bude vyjádření k zadávací dokumentaci poskytovat tzv. „osoba s odbornou způsobilostí“, což je osoba mající autorizaci podle zákona o autorizovaných inženýrech.
- Dalším novým pojmem je „hodnotitel veřejné zakázky“. Tito hodnotitelé budou losováni do hodnotících komisí u významných státních zakázek a budou moci podávat podnět k prošetření na Úřad pro ochranu hospodářské soutěže. Jejich seznam povede MMR.
- U veřejných zakázek na dodávky vymezených prováděcím předpisem povinnost zadavatele provést hodnocení prostřednictvím elektronické aukce.
- Dochází k odstranění možnosti omezovat počet účastníků na základě lepší kvalifikace nebo losování.

Co se týká uveřejňování, zadavatel bude mít nově povinnost uveřejnit na svém profilu tyto části zadávací dokumentace:

- Celou textovou část včetně textové části smlouvy od 500 000 Kč.
- Skutečně uhrazenou cenu za celou zakázku, odůvodnění přiměřenosti požadavků na technické kvalifikační předpoklady.

- Odůvodnění stanovení předmětu veřejné zakázky.
- Odůvodnění způsobu hodnocení vzhledem k potřebám zadavatele a informace o subdodavatelích, kterým hlavní dodavatel za plnění subdodávky uhradil více než 10 procent nebo více než 5 procent v případě významné veřejné zakázky. Odůvodnění budou u významných státních zakázek předkládána vládě (součástí bude i odborné vyjádření) či zastupitelstvům (v případě významných zakázek samospráv) ke schválení.

[Tisková zpráva MMR z 29. 2. 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2012/Novela-zakona-o-verejnych-zakazkach-je-jiz-ve-Sbir>>]

Lhůty ve stavebnictví zkracujeme

Ministr pro místní rozvoj Kamil Jančák se dne 6. března letošního roku zúčastnil panelové diskuse na akci Fórum českého stavebnictví 2012. Auditoriu v podobě podnikatelů, manažerů a investorů ve stavebnictví mimo jiné shrnul hlavní myšlenky a přínosy novely stavebního zákona. Ta je aktuálně v Poslanecké sněmovně.

„*Naše snahy vedou také k tomu, aby se stavební řízení zjednodušilo a především, aby se zkrátily veškeré lhůty spojené s povolováním a přípravou staveb,*“ uvedl Kamil Jančák. To by mělo logicky vést ke zjednodušení a zlevnění stavebního řízení a tím i staveb nejen v oblasti dopravní a technické infrastruktury.

Příklady možných zkrácení stavebního řízení dle novely stavebního zákona:

- Proces aktualizace Politiky územního rozvoje lze zkrátit z 26 na 12 měsíců.
- Aktualizaci zásad územního rozvoje lze zkrátit až o 26 měsíců.
- Aktualizaci zásad územního rozvoje z důvodu rozvoje veřejné dopravní nebo technické infrastruktury zkracuje novela ze 41 měsíců na 28.
- Očekáváme zkrácení procesu pořízení územního plánu o 6–13 měsíců, z aktuálních 49 na 36 měsíců.

Další informace o novele stavebního zákona lze nalézt v často kladených otázkách na webové adrese: <http://www.mmr.cz/navrh-stavebniho-zakona>.

[Tisková zpráva MMR z 6. 3. 2012. Dostupné z WWW: <<http://www.mmr.cz/Pro-media/Tiskove-zpravy/2012/Lhuty-ve-stavebnictvi-zkracujeme>>]

Čerpání z fondů EU

MMR informuje, že na jednání náměstků ministrů pro místní rozvoj a financí s představiteli Evropské komise dne 9. 3. 2012 byla vyjednána shoda. Nejde o plošné zastavení programů. Česká republika přijme do června 2012 opatření, jak zlepšit především základní nastavení auditního systému a řešení nesrovnalostí kontroly vykonávané řídicími orgány a zpřísnění personální politiky. Tento příslib si odvezli zástupci ČR z dlouhodobě plánované pracovní schůzky s generálním ředitelem pro regionální politiku Evropské komise. Cílem návštěvy bylo projednat s DG Regio postup při řešení otevřených otázek týkajících se systému čerpání evropských fondů. Stávající systém byl nastaven v letech 2006 a 2007 a ukazuje se jako nedostatečný. Evropská komise požaduje razantní opatření, která evropským auditorům poskytnou dostatečnou míru jistoty, že auditní a kontrolní systém v ČR funguje spolehlivě. Cílem MMR je zajistit plynulé fungování všech operačních programů v ČR. Na příjemce toto opatření dopad nemá, projekty běží dál a Česká republika tím neztrácí žádnou alokaci.

Jedná se o preventivní krok Evropské komise, která po členských zemích vyžaduje důslednější kontrolu a splnění určitých opatření před odesláním žádostí o platby. Je třeba také zdůraznit, že toto opatření se týká přibližně třetiny operačních programů napříč Evropou. V ostatních zemích se tento fakt nestal politickým tématem, ale zůstal v rovině věcných technických řešení.

[Tisková zpráva MMR z 15. 3. 2012. Dostupné z WWW: <[http://www.mmr.cz/Pro-media/Mediální-reakce-MMR/Cerpani-z-fondu-EU-\(1\)>](http://www.mmr.cz/Pro-media/Mediální-reakce-MMR/Cerpani-z-fondu-EU-(1)>)>]